

СЛАВОЉУБ МАРКОВИЋ

НА ТАМИ ПРОЗОР

Ова се девојка зове Франческа, а њен момак се зове Паоло; они су у роману да би се заљубили једно у друго зато што читају исту књигу, и њен садржај их веже. Паоло девојку упоређује са ликом из романа, а ништа мање и она њега види као читаоца са којим може тренутно да комуницира о оном шта ради; заправо читање их спаја. Наравно да је читање стара традиција која зближава. У савременим оквирима музика или филм чешће су спона између љубавника.¹ Узмимо да је роман који читају будући сценарио за филм, а да је ритам синтаксе музика коју слушају. То што се њих двоје зову Франческа и Паоло, само је историјски контекст; Франческини и Паолови преци доселили су се у Њујорк из Италије, у деветнаестом веку; позната слика бродова из којих се искрцавају уселјеници, љубе тло зато што су преживели пловидбу и доселили се у земљу слободе. Њихови родитељи су припадали горњим слојевима средње класе, која се у време сваке кризе суновраћала, од краха у време велике депресије опоравили су се тек после Другог светског рата; њена сестра, која је радила у државној школи, стално се спорила са њом о славној прошлости породице – помињала је неког претка криминалца, а када је Копола снимео филм *Кум* набијала је на нос да су га гангстери хтели бацити са Бруклинског моста па да од Менхетна плута до Бруклина. Старију сестру сматрала је лепшом од себе; имала је дугу плаву косу какву нико није имао у фамилији те су је сматрали изродом; живели су у истом граду и само су размењивали честитке за Божић и рођендан.

Њени родитељи су намеравали да се разведу; мајка већ дуго није изгледала како је желела, још се довољно није навикла на

¹ Пошто је у Америци све чувено описано у књигама или снимљено у филмовима.

своје тело, никако га није придобила како би уживала у њему, мислила је... зато је крив младалачки брак, пошто јој је муж био студентска љубав, отада јој се чинило да она пребрзо стари, насу-прот њему који се није мењао, те јој се чинило да промене долазе због брзих порођаја; нервирање због опуштених дојки, због збрч-кане коже на стомаку, видела је да прија њеном мужу, који се само осмехује; често му каже да је самоопседнут, али критика је не спа-сава да и даље буде забринута; када говори о себи као да говори о своје две кћери које брзо стасавају; Франческиној сестри се не-престано чинило да смета родитељима, још као девојчица није уживала у оживљавању тренутака из детињства, путовања по Европи, као и посете баби и деди; период за који је њена мајка говорила... како сам издржала, Франчески су биле године одра-стања и стасавања које спорије пролазе, личе на празнике, тада је сазнала за женску болећивост, и надала се да никада неће куку-мавчити како је превише бити четрнаест година у браку а немати воље да оконча тај удес, скоро чекати да развод предложи њен муж, као да јој не приличи да каже бракоразводна парница, чак је мислила да се са пролажењем година показује њена егоистична природа, које се у младости стидела, пошто се њена хумана алтру-истичка природа деце цвећа временом истрошила, морала је да се појави целокупност, да се заокружи цела њена личност, и није се стидела.

Пре него што се отац разболео мајка је имала љубавника, али када је сазнала да је муж смртно болестан, уместо да га остави, она је почела да га негује; окупили су се рођаци; стриц је дошао из Њу Хемпшира, тетка из Илиноиса, сви су били забринуте како ће баба и деда поднети када сазнају да им је син болестан, ипак су се договорили да о болести не причају родитељима, јер би их та вест дотукла, тада је Франческа постала јако блиска с мајком; до тада је третирана као млађе дете, дериште, а онда су се зближиле и остале да живе заједно, те и сада после очеве смрти; шетња кал-ендаром показује јој да мајка ипак тоне.

Франческин ментор Џорџ Салац се из Вајоминга преселио у Њујорк, са својом госпођом и двогодишњим дететом. Није било цабе, да рудар – како су га подругљиво називали – пређе на прести-жни Колумбијски уневезитет. Његова жена Мејл непрестано је истицала своју везу са породицом Рокфелерових, чиме није желе-ла да омаловажи свог мужа већ да истакне сопствене заслуге. Још су се у школским пансионима, у које су их слали родитељи, уже-лели личних шофера које су били нормални у детињству – при-вилегија коју су имали пошто су њихови родитељи били богати; мислили су да је повлашћеност провинцијска угодност; у Њујорку

су возили половна кола, мислећи да богатство надокнађују другарством и верношћу.

Прве недеље по доласку у Њујорк посећивала их је Мејлина рођака која се радовала њиховом пресељењу, и желела је да помогне; пре доласка су дуго разговарале телефоном о условима пресељења пошто се пред њима пружала професорска каријера. Ипак је Њујорк више обећавао од Шајена; Њујорк је био сан и њеног оца, чије су кости почивале у Вајомингу. Била је поносна на свог мужа, не само што је изгледао врло млад, скоро као дечкић, већ због његових способности. Пре пресељења тема им је била Универзитет Колумбија и Њујорк, као и квартал Морнингсајд Хајтс на Горњем Менхетну.

Живот у круговима Вајоминга заменили су најпре само посетима рођацима, а онда су почели да учествују у седељкама. Чинило им се да тешко напуштају навике стечене у градовима свога детињства, одгој у родитељским кућама, у којима су проводили летње распусте, напokon, увидели су да су стеге детињства остале на гробљима на којима су почивали њихови преци. Када јој је нова познаница, госпођа Роуз, скренула пажњу на то да дане више не мора делити на чисте и прљаве, указујући да се и цео живот дели на чист и прљав, Мејл је схватила да је госпођа изгубила менструацију, што је није забринуло, јер забога, климактеријум је природан процес, већ се изненадила како изгледа госпођа Роуз, јер јој никада не би дала година колико има, чак и њено тело могла је да принесе уз тело свога мужа, да би увидела како су складан пар, што ју је забринуло; како је могла себи да дозволи да се после порођаја угоди, на шта јој муж није скренуо пажњу; како госпођи Роуз лепо стоји не само шешир већ и сукња коју навлачи да би је пробала; човек који јој отвара врата гледа њене груди, а она се суздржано осмехује, очигледно поносна што мушкарцима скреће пажњу, можда су дојке и некакав симбол, овде у Њујорку, ко би то могао да зна, још се није навикла ни на ветрове који дувају са мора, на моду која долази из Њујорка, да је сада ту, у самом центру света, може да се обавија шалом, љути на свог мужа; били су већ три године у браку, пресељењем у Њујорк ушли су у ново друштво и логично је било, као млади пар, да привлаче пажњу већ стандардног састава.

Брзо је научила ко ће је од присутних замарати и којом темом, од кога неће моћи ни главу да помери а да се не створи поред ње, да јој као свезналица овог пролећа прича о пловидби Северним морем; требало би имати чамце за спасавање, да се не би поновиле трагедије, ви ћете на лето у Венецију, зар не? Госпођо Мејл, требало би да пратите мужа док сте још у могућности – ваљда је ово

рекао подругљиво – нудећи јој да се придруже занимљивој расправи добрих познавалаца о ишчезавању латинског језика, *и како се то могло десити, ваљда су њим језиком говорили аристокраће*; љубавне савете није нудио само Овидије, и како би он – да није протеран – научио гетски језик; шта би још могла очекивати од овог наметљивца који је био на толико научних скупова широм Европе, који, ето, набацује покоју тему, док понекад помера поглед изнад његове главе и међу присутнима тражи једног господина за кога је чула од свог мужа, међутим, не налази га а не би желела да наводи имена других пошто би потрошила читав пасус. За мило чудо жене је апсолутно не занимају, види да су хендикепиране пошто у разговорима најчешће учествују мушкарци, само је страховала да на крају забаве, која ће се завршити певањем једне госпође, њен муж не спомене да и његова жена лепо пева, што би је свакако понизило; како је могла да заборави да му спомене могућност да говори о њеном гласу; стручњак за латински, господин Ајленд, поново јој прилази и говори јој о неким Шубертовим песмама, мада јој се чинило да већину на забави не занимају песме, већ желе да се на миру опију, да баљезгају о некаквим ракетама, као и о спортским догађајима; зар такве људе занимају замлате који трућају о последњој утакмици NBA, али ипак господин Ајленд не дозвољава да забава склизне у фриволне теме, нити да постане агресивна, када ће се говорници надвикивати, зато јој сада привлачи више пажње, схвата да је његово почетно обраћање њој било само куриозитет, указана пажња новој, тек пристиглој госпођи, жени његовог колеге, и би јој жао што је погрешно протумачила иступање господина Ајленда; распитаће се о њему, када буде насамо са мужем, неће ваљда поново бити некаква превара, или лоша процена на какве је већ навикла када су у питању мушкарци... сада одлаже закључак о својим ставовима, приближава се прозору, гледа како низ стакло клизе кишне капи, каже реченицу: Киша у Њујорку; како је дуго желела да корача испод кишобрана, и ево сада је у том граду, неће да мисли на подземну железницу, на жељу да има свог психијатра са ким ће ћаскати суботом поподне, веровати психоаналитичару, веровати анализама; подвалити себи, бити намагарчен.

Сада, када су се настанили у граду снова, њен муж је схватио да се преселио из једне културе у другу, да се у Њујорку осећа слободнијим, да је флексибилнији, што му је омогућило да се зближи са једном докторанткињом.

Када је схватио да се њихови односи усложњавају, осетио је осмех на лицу, али се сетио да има прехладу, која је већ дуго трајала; просто није имао времена да одлежи и ослободи се неугодног

шмркања, цурења слине из носа, још је био блед, па се са студентима сусретао само зато што је морао. Већ је крајем пролећа напустио САД.

Докторанткиња је користила комп за новотарије које су се звале учење на даљину, и ма где да је био њен ментор могла је понешто да научи од њега, да провери податке, па је схватила да је његова тема сада Езра Паунд, зато се током лета налазио у Венецији, да би се обрео у Енглеској; изучавање Паундове биографије шетало га је по научним скуповима широм Европе.

Џорџ Салац се опоравио од вируса, али му је зато Франческа писала да је негде покупила вирус који је мучи већ после његовог одласка, међутим он се правио невешт иако је знао да је био преносилац заразе, која му је одузела могућност да буде са девојком. Није размишљао о својој жени, која је намеравала – пошто заврши послове у Њујорку – да му се придружи у Венецији или Лондону, мада је више волела да се гондолама шета по каналима него да се вози лондонским метроом; разговори са женом су изгубили интимност, питања која му је постављала као да су унапред нудила одговор, зато је схватио да је њихов брак први пут ушао у кризу. Давно га није занимала женина срећа, ни његов вечерњи повратак, када га дете грли и веша му се око врата; више је видео себе као старца који се креће у истом кругу, понавља исте радње, води љубав са истом женом; заправо му се чинило да је уморан од будућности коју замишља, није га било брига за окрутност према жени, скоро да је био увређен што су морали да имају заједничке бриге – рађање детета и пресељавање – сада их је очекивала само свакодневност, обнова или обмана; више је мислио на појуду према Франчески. Можда је Мејл слутила да су њихови односи у кризи, међутим овога пута занимала ју је Венеција, замишљала је свог мужа како се креће кроз град по бедекеру који она држи у руци, да би је одједном преплашили голубови који би изненада прхнули на тргу.

Наравно сада морам да разочарам американизованог читаоца и читатељку, јер се у овом роману уопште не ради о New York City-ју, већ се ради о Београду (могло се радити о Прагу, Будимпешети или Бечу, ако бисмо именовали тргове, саслушали људски говор; напосокон, градови који се пожелети могу смењују се кроз историју, час градови империје, час градови културе; ако кренемо од Јерихона, Александрије, прођемо кроз Вавилон и Атину, стижемо до Венеције и Париза, како се мењају имена градова; не знам да ли се мења њихова важност, или се живи од историјских предања), докторанткиња се зове Магдалена, други је историјски контекст; њен момак се зове Јован (у Прагу или Паризу су имена другачија);

на свим универзитетима света – Кембриџ, Станфорд, Сорбона, Ломоносов; Хајделберг, Болоња, Копенхаген – девојке докторирају, и докторска тема је иста, и у насловима њихових теза помиње се пост-модернизам^{Link1}; воле своје менторе, ако ништа више диве им се.²

Магдалена је Јована приметила у фоајеу пошто је личио на њеног друга из детињства; док је размишљала коју је последњу информацију чула о свом другу, разговарала је са радницом за пултом, и одједном примети да разговара са момком кога је малопре уочила, и све више га слуша, а све мање поставља питања радници која се окреће и обраћа другом члану библиотеке, увиђа да је овај момак чуо да је Магдалена докторанд, пошто је то рекла радници молећи је да јој сачува потребне књиге, а овај момак зрачи интелигенцијом, засењује је подацима које би она требало тек да прикупи (да ли је њен некадашњи другар боравио где се сазнавало); она ипак мисли да је овакав разговор уобичајен са случајним пролазницима, када овај момак наводи неколико омиљених писаца, она схвата да су то аутори које највише воли (прочитала је све што су написали); поново се окреће момку, иако је хтела да се удаљи, примећује трезвени сјај у очима, буди се нестрпљање које се у њој, протеклих дана, стишало, ударац немира сурово делује тако да она пита момка који су разлози да се умешао у разговор, међутим, на њега отвореност девојке делује окрутно, збуњен је, ипак каже да он не заслужује дрскост; не познају се, и његова мекота сада збуни девојку, која му пружи руку, и он је прихвата, загледа јој лице, учини му се – када се девојка померила – да јој се боја очију променила, она се не пита колико момак има година, али види да није могуће утврдити његово животно доба; лице му је личило, када би се осмехнуо, на музичара, а када би се уозбиљно чинило јој се да је лукав; поставља себи питање одакле се појавио овај човек, као да је њу чекао, да би започео разговор; одвајкада се нека љубав, која је тек у зачетку, која се описује, може историјски посматрати као многе љубави, али ова девојка, која се зове Магдалена, не жели књишка упоређења, мада њено име обележава време од Понтија Пилата до Јована Богослова, само још недостаје да се тај момак зове Јован, као што је и рекао; зар сада није важно да ли се њих двоје воле, да ли се познају или ће се тек упознати, њих спаја историја; Магдалена је сведок.

Следећи сусрет је био предодређен; дешава се поново у библиотеци; Магдалена је већ спремна на то да ће је Јован чекати; не чуди

² Наравно да ћете се насмејати, мање самом тексту него начину на који вас аутор обмањује, изазивајући код вас бес... како вас је довео у ситуацију да верујете његовој непотпуној имитацији америчких писаца, или је одломак превод са енглеског.

се што га је угледала већ је изненађује његов изглед; носи спортску одећу као да је припремљен за излет, чак је у патикама, пита Магдалену да ли је посетила Галилеју или Ефес, да би путовање могли заједно предузети, на шта се она смеје говорећи да се он већ припремио као да је Ефес одмах преко Дунава, поред Земуна. Наравно да сада недостају земље у којима обожавају Магдалену, имена сликара који су је сликали, имена филмова и режисера који су стварали по њеном лику; даље Јован говори о дигиталној фотографији која је све боља како се повећава број тачкица, тако да једног тренутка фотографија постане лепша од фотографисаног, међутим циљ му није фотографија већ језик који тако добро прекрива стварност – описано, да ће једног дана она остати само у језику.^{Link2}

Пре него што оде у читаоницу Магдалена скоро да је усправна на столици у бифеу, као да се ради о фотељи у њеном стану; окренула се према Јовану коме објашњава како је подсећа на друга из детињства; он је пита да ли је живела са њим. И то питање мења боју њеног тона приликом разговора који вуче корене још од претходног дијалога; расположење девојке се мења, Јован није разумео зашто; као да је овај такт његовог питања био наглашен; уосталом шта га је било брига с ким је Магдалена живела... пита је, правећи дигресију, схватајући да је претходно питање неумесно, о теми коју је одабрала за докторат, али када она изговори име писца Јован се противи њеном избору, каже да је незахвално бавити се живим писцима, да је он преписивао текстове из књиге на кожи писаној, што је она већ начула, али сита је те констатације о симулацији и преписивању, о ишчезавању оригинала; ако се аутор надовезује на познато лакше је прихваћен, на ново се читање тешко навикава, међутим, Магдалена одговара да жели живе сведоке, а ту је писац који ће се можда укључити и помоћи јој у раду, ако ништа неће моћи да поправи успеће да сачува бар нека сећања; Магдалена претурајући по торби вади писмо које у русвају унутрашњости торбе једва проналази, док га тражи подиже ногу у чизми која допире до колена, и Јован гледа њену повијену ногу, сумњајући у потребу да Магдалена изучава било шта из те књижевности, али му се не чини да она делује изгубљено и збуњено захваљујући њему; види књиге развучене по полицама као препоруку за читање, које нису његова лектира.

За анализу је најбољи мртав писац, јер тада можете бити форензичар; није потребно никакво интимизирање, никакве успомене на први сусрет са њим или још боље, прва читања његових прича, иако мртав не зрачи, ипак је сећање саставни део наше личности, међутим, непотребно је.

Магдалени је сунце изгорело лице, воли кожне ташне, гледа уморна лица која пролазе кроз бифе, отуђена, слуша коментаре које износе студенти (безоблична маса, са високим процентом интересовања за масовну културу); Магдалена држи у руци мејл-писмо, на које Јован баца поглед и види да је то официјелно писмо које не заслужује никакаву пажњу, радује га ако њен ментор прихвати тему, али Магдалену је обрадовало само неколико реченица, иако писац није написао да би могао да јој помогне и нешто учини за њу која се заинтересовала за његово дело, мада Јован мисли да је Магдаленин избор казна која ће је тек стићи; прочитати све књиге дотичног писца је једноставно, али прочитати све књиге једне епохе, ипак, преобиман је посао; можда је дедукција спас или излаз, једино са њом човек осећа спокој; ако пођемо од тога да је јунак по моћи јачи од читаоца, можда је боље поћи од аутора и његове слабости, можда од биографских података?

Не, Јован није могао знати зашто га је привлачила Магдалена, док се изваљује у фотељу, додирује дуборез стола, помера косу; подсећа га на преживљено, можда је у прошлости био одважнији, можда сажима године које је проживео, године које се називају историја, без обзира да ли је био окупиран љубављу, или разочаран пролазношћу којом су се заокруживале епохе, деценије, и нестајали преци; та сета га је и данас пратила док замишља да шета са Магдаленом у Трсту или Амстердаму, замишља јутра у Турској, вечери на обали мора, Рим, на чијим се вековним бедемима расипа вечерњи руј, у јесен опада лишће, а у пролеће развигорац се креће степеницама; једино не зна зашто Магдалену повезује са бродовима који упловљавају у амстердамску луку, кораци који одјекују док се једна госпођа одмиче улицом, жубор фонтане; шта се то збива у његовом сећању; одјекује дечја граја, птице цвркућу, сваки град који је посетио, или у коме је живео има свој хук; Магдалена покреће главу, њен лик је загонетан, да ли га на неког подсећа, да ли га плаши; она помену наслов студије о нарацији, он рече да се нарација географски смењује; храбрости му недостаје да је воли – бар тако мисли – позната му је та реченица, можда му је мајка рекла, једном док су путовали заједно до Париза, или му је дотакла лице док је умирала, последњи пут спустивши руку, рекавши реченицу коју он сада сам смишља, међутим у њој је топлина, у њеним очима види да је задовољна, да му жели срећу – срећан останак, како му је рекао лекар – и да би се осећала сигурно да је знала да се њен јединац налази поред ње; желео је да напише роман пре очеве смрти, да би му он сугерисао исправке, коментарисао фусноте, предлагао сиже; видео га је проседог, неколико тре-

нутака стајао је спокојан, није био присутан, ипак је ишчекивао, чинило му се да види спаваћу собу, из које не допире никакав шум и зато се осећа нелагодно, сметала му је помисао да свако тело, људско тело предмет је науке, да ти лекари који постоје одвајкада, криомице нас гледају, анализирају нас, ваде нам крв; често је у трамвају и аутобусу анализирао лица, питајући ко би од тих путника могао да буде лекар, и чинило му се да је успевао да препозна, пре свега жене, докторке, и ништа узнемиравајуће није откривао на њиховим лицима, чак спокој; више није голобрад, види да оне не примећују да се чује неки шум у ноћи која пада, просто му је мило што осећа да сви скупа труну; тада је био прибран, чинило му се да осећа стид пред инструментима који ће га анализирати; у детињству му се та анализа чинила смешном, касније ју је сматрао катастрофом, застрашивала га је крвна слика, па се смејао испитивачки, да би му једна пријатељ рекао да не мисли да један згодан момак има другачију крвну слику, анализа је баналност, ипак је на њој утемељена наука, а необична врста људи биће препуштена уличној руљи, коју неће сколити празнина, усамљен је безначајан?

Можда га привлаче Магдаленине чулне усне; ако није осуђен на њих, онда је овај тренутак усуд? можда га прогони пожуда? ипак је природно намрштити се, повући дим цигарете... можда видети себе као аскету, ваљда је забуна не бити чулан, да ли је потребно знати чиме он привлачи Магдалену? чулност или меланхолија; зар за њим она чезне? задивљује га њена способност да буде прецизна док говори, неки људи поседују савршенство, о коме овде није реч, чак ни мимикрија... Подиже се стидљиво, опчињен, привуче га изазов да освоји девојку, завођење – личило му је попут прелажења на другу страну, ако се уопште може говорити о странама; скочиш са једне обале на другу, и одмах си на другој страни, из једног света прећи у други, можда чистији, или посве другачији, можда зажели да јој каже да је одједном види као кип; то осећање му је било непредвидљиво, сем тога постао је узнемирен, појављује се заплет, а он је немоћан, подиже главу и пита да ли јој је лице бледо, и она не може да му одговори, хтео је да каже камено, али се предомислио, можда је могао у својим текстовима да види лик незнанке или Афродите, али у библиотеци лик Магдалене... могао је само да се нагне над њим, и да на приближеном образу види појединости које су му до сада измицале – хиперреализам постаје тема – чије су те мрље испод њених очију; одслик девојчиног карактера?

ако поређам придеве видим да су то епитети намењени Магдалени;

ако почне да се утркује изговарајући само глаголе то Магдалена обавља наведене радње.

Није ваљда да те чекала толико година? пита се. Властито име, Магдалена; тада виде да неки момак стоји у довратку и пиљи у Магдалену, и она устаје и одлази, а Јован гледа како јој се увија витко тело, како неспретно ставља књигу у торбу; његове очи пратиле су је, знајући ако сада оде да ће следити дани неспкојства, мада је веровао да ће се она вратити на исто место и залуд зебња; куда би он могао да се упути, и одакле би она морала да се врати? није ваљда да је овај обичан сусрет; уместо да анализира звезде које се гасе, он гледа како Магдалена корача, удаљава се, подигнута рука, неколико пута се померају прсти, сцена виђена у неком филму, ваљда Боба Фоса, ваљда сад једино срце куца убрзано, легендарни изучаваоче математике, ниси одолео да не кренеш за плавом сукњом, да преливима сунца на заласку уобличиш њен портрет, зашто тај утисак горчине? можда због фразе из језика? зар би требало да себи поново објашњава каква је Магдалена, коју не познаје; упоређује исте црте лица са неком познатом девојком из сећања; постоји кућа у којој си провео детињство, постоје градови на карти у којима си одрастао, постоје жене чије хаљине личе једне на друге – када нестану постају загонетке – ... док је гледа чини му се да врши рестаурацију нечијег лика, и указује се плавосмирено обличје које само изазива неспоразум, између Јована каквог зна, и оног кога покушава да заборави, оног који се вратио у родни град, и сада га поново открива уместо да га упознаје, и сваким отварањем врата сусреће неког заборављеног старца који му прича о прошлости – мотиви за ретроспекцију; обелодањују своја сећања на рат, на његове претке: људи, испијених лица, седи, одолели сте времену, сада ипак пренаглисте у приповедању, повуците се, свако од нас сачува један тренутак за крај, прогонство као почетак, тема која се понавља када се човек приближи смрти, заувек куће остају пусте, закључана врата, поломљена стакла, помиње се дим, ваљда из сећања, ваљда због огњишта, и туђа злодела; мораће да се поузда у телепатију, знаће када ће Магдалена да га се сети, понављаће да је он слуша... како је она знала да ће се срести, да си ти сусрети дешавају на јави; он признаје да је само сведок Магдалениних усхићења, заправо њене интуиције, и његов осмех је епилог њиховог света који постаје могућ, саркастичан, ако њена необузданост привлачи пажњу, он постаје драматичар који ће створити свет онакав какав јесте, и чему понављати, несумњиво да ће асесори и целати чекати свој тренутак, они су природни закони који се могу поновити у ексцесним условима, па Архимед из Сиракузе могао је и данас круну да потапа у кади и да мисли

на ујдурме трговаца, чија се лица не заборављају, чак и кад старе, посебно када нестају или се губе? о чему размишља та девојка, опсенарка? можда је требало разговор са њом преточити у какву прозу, или још боље у дијалог; сигурно је да не пристају речи сплеткашица и користољубље, или се не уклапа у познате каноне, па је потребно описати је, створити лик, ах, после толико времена правити разлике, можда открити чулност, или побећи од узора који је сâм створио? хрлити ка њој можда је примицати се трагици? већ му наноси патњу; помишља да је очајан кад је не сретне, неспокојан када мисли да му није потребна, равнодушан је према сугестијама, чак зажели да му буде опсесија, можда и какво писмо да му упути, па жели да га се сећа, или да га памти, зар она жели да се интимизира са њим; пита га где живи, побојао се било шта да јој каже, осим што је увидео да се ослободила окова, да је он томе допринео, затим је одлучио да буде пажљив према њој али и уздржан, епилог у сусретима није морао да проучи, он се унапред знао, стога је сматрао да ће се препустити једно другом, бар су дужни да буду сарадници, изгледа да је чињеница да имају нечег заједничког – радозналост, потребу да буду заједно – он већ види себе очајног ако се не сретну, она се осмехује, он увиђа да би требало да прођу године да би он увидео значење њеног погледа, исто тако волео је да је искуснији, природно му је изгледало да би она требало да зна где живи, пошто му је личило да је зрелија од њега, дође му одједном да се подсмева, да не зна зашто је започео да се врзма око ње, а где су маске? бојим се да не постоје? само неизвесност? да се не обраћа из љубопитљивости, особине коју није разумео, био је у недоумици, да се не разбацује речима, није ли овај сусрет заплет, где се при сваком обрту почиње нова прича, која нема краја, сада би могло са више умећа да води ово дружење, тако да заслуге које има ова девојка, за њихово сусретање, преточи, украси једном љубави, а не да проћерда још један однос између двоје људи који се може назвати симпатија, мада не зна мотиве који утичу на њено понашање, требало би себи поставити задатак да најпре девојка стекне поверење, наћи изразе за исказивање тмолих осећања...

Бесна сам на себе. Чиме ме он заправо привлачи, осим што се пренемаже, ваљда не би ли ми постао занимљив; данас је у црном оделу, елегантан, носи шешир, иако му кажем да је топло, он га не скида; запањује ме његова љубазност према студентима, старијим женама, просјацима, када се неко поред нас устолочи, почне да нас прекида у разговору, на шта ја увиђам да Јован ућути, невероватно му је да неко непознат буде неувиђаван, чека да улез заврши причу, да би онда наставио – па забога с ким је Јован одрастао кад

је тако учтив – али он се уопште не љути, једноставно се удаљи, чини ми се да је постиђен, сажалевам га, није ли емпатија једина мера којом сам му наклоњена; зар је и оваквом мушкарцу потребна жена за афирмацију коју почиње пред њом, а касније наставља пред другима? Можда мушкарци са годинама постају бољиви, плаше се да не повреду друге, па се устручавају подједнако собарица и царица. Лепо би било да га сада наведем да призна како се, због мене, појављује у овој библиотеци. Мада бих могла да кажем да сам и ја знатижељна, да сам овде да бих се сусрела са њим, увек помало бесна што себи признајем опседнутост његовом ерудицијом; дозвољавам да ме постепено обија скидајући са моје ауре слој за слојем. Очигледно је да му се допадам али није довољно... Можда бих и ја могла да му се приближим? Када га подстакнем исказује невероватно познавање тог питања, пружа ми тако исцрпан одговор да ме потпуно изненађује. За мене је он ипак промена. Колико ми значи морам да увидим касније. Можда ме чак и спасава помисао да он размишља о мени, па нека мисли шта жели. Чини ми се да он нешто петља откада сам се појавила у његовом животу, и ја сама бих увек препознала његов глас; конобарица у кафићу видим да прави алузије на његову причу, које он наравно примећује, мада неформално прелази преко њених речи, ко бајаги не схватајући алузију, што она користи да га простачки подјебава, прави алузију на моје дојке: било би лепо да пружи руку ка њима, а он једва да ме додирне када се здрави са мном, тако да се замислим где је он могао да одрасте, и у каквим условима, тек би требало да сазнам; кад неког познатог сретне наклања се и скида шешир, морала бих да свиснем од муке ако бих наставила да се дружим са њим; скроман је, осим ако се не прикрива, да се иза скромности не крије обест, скрушеност полтрона пред шефовима; могла бих да му кажем да пође са мном и он би беспоговорно пошао, не знајући зашто сам га позвала, претпостављам плашећи се да би могао да буде мој љубавник, ништа се неће догодити између нас, не видим ништа страшно у томе што се надам, једино не схватам да ништа не пита о мени, зна нешто о мом занимању, о мојој теми за дисертацију, довољно му је, можда за причу, а можда је то његов начин да ме спопада; кажем да зближавање с ментором помаже каријери, на шта одговара да му је већ познато, да је његова мајка прихватила свог ментора, одвојила га је од жене – једне стерилне госпође – и после одбране доктората обоје су се нашли на истом послу, може да замисли колико младу докторанткињу може да очара ментор, мале наклоности нису наодмет, о њима ће шапутати школске другарице, кикоћући се, још увек на потребној безбедности, научник за кога ће се тек чути, јер наука којом се његов отац

бавио имала је своју будућност, рекао је да је њихова љубав вероватно текла непредвиђено, ускоро је и он зачет. Мој отац је радио у Паризу, мајка је радила у Амстердаму, сусретали би се викендом, ја сам волео тај викенд када смо били заједно јер смо одлазили на излет, аутомобилом кроз Холандију; на пољима пасе хиљаду крвава, и нема мириса, пошто шампонима купају краве пре него што изађу на пашу, затим та мешавина језика, отац рецитије на француском, мајка на немачком, онда сендвиче који остану ја пакујем у фолије и стављам их у ормар јер ме подсећају на време када је отац био са нама, али наравно да се сендвичи усмрде, и док се ја окренем баба их је већ бацила; дан се рађа над мојом муком.

У Амстердаму смо становали у Van Eeghen straat-у, преко пута Вондел парка, који је био прво легално место хипика, од амстердамских власти легализовано и одржавано стециште у Европи; дељени су им кондоми, храна, и на питање моје мајке: „Дете данас ниси изводила на сунце”, баба је одговарала: „Не мислиш ваљда да ћу свог јединог унука да водим на оно стравично место где све базди на тамјан. Свуда су неодевени људи, и раде под ведрим небом оно што се ради када имаш папир и налазиш се иза затворених врата.”

Тај парк је носио име једног од највећих низоземских писаца седамнаестог века, Joost van den Vondel, његов еп Joannes de Boetgezant, о животу Ивана Крститеља, прозван је највећим низоземским епом, нажалост нисам видео да је превођен код нас. Само ко ће о томе причати? Остао сам само ја. Други учесници су мртви. Бар моји најближи. Требало би изоловати те људе, хедонисте. Шта би ти фрикови значили мојој баби? Ова колонија хипика је била прва после оне у Ла Хонду, јужно од Сан Франциска. Тамо је била права психоделична комуна Merry Pranksters. Претпостављам да у Амстредаму није било толико уметника, песника и музичара колико у Америци, нити је било толико халуциногених средстава којима се подстицала креативност, наравно да нема ни славних група попут Grateful Dead; као некакво братство на челу су били старци из бит генерације, фалиле су девице и мученици, Ejercicios espirituales, Janis Lyn Joplin, певачица психоделичног есид рок бенда Big Brother and the Holding Company, маслинове гранчице; неко је мислио на гитару а други на харфу, свуда где има мора могу се појавити нимфе. Ја сам ипак мислио на лавиринт који ме опседао, где су на угловима биле засађене тисе; много година касније оне су срасле са осталим зеленилом, али тада, када сам ја живео у Амстердаму, причали су ми о Кнососу, на острву Криту, плашили су ме секирама, религијским амблемима; у компликованим ходницима, у заплетеним одајама, могуће је проживети читав живот и

не изаћи из њих, требало је у том замршеном лавиринту пронаћи затвореног Минотаура; видиш да сам у детињству сањао Тезеја.

Недалеко од мог стана налазила се једна од најакустичнијих сала у свету, Rai Kongrescentr. У њој је одржана песма Евровизије, 1970. Победила је Ireland Dana All kinds of Everything, и почео је да пева:

Snowdrops and daffodils
Butterflies and bees
Sailboats and fishermen
Things of the sea
Wishing-wells
Wedding bells
Early morning dew
All kinds of everything remind me of you

Ово урбано дете, Магдалена, чим се рађа, град је већ њено тело, оно већ зна да град има своје мирисе, наравно и своју прошлост, као и свако дете на почетку је везано за своје родитеље, касније постаје део града, на тргу, на плажи; ово дете се издваја најпре у јаслицама, њени родитељи... – који су себе сматрали космичком генерацијом, одрастањем у времену када се летело у космос – дан им почиње одвођењем детета у јаслице; плаше се зараза, нових дружења, васпитачица, погађа их дететов плач када је остављају, искрадају се и одлазе, а дете остаје само са страним људима, зато јој увече припремају лутке које највише воли, да може и у јаслицама да се игра са њима, мисле да су нашли решење пошто се дете смирује; међутим дешава се да је урбано дете прва беба која је дошла у новоотворено обданиште „Скадарлија”, зато привлачи пажњу свих васпитачица; узимају је у руке и свуда воде са собом; та зграда има превише соба, ако до тада дете није знало да у становима постоје собе сада схвата да се у једној соби налазе деца вишег узраста, и она хрли у такву једну просторију где је друга деца прихватају с радошћу, нуде јој играчке с којима се играју, а такође је прихватају и васпитачице; носе је, мазе, доносе до прозора, машу некоме напољу; наравно да се и предмети, собне фотеле, столови, ормари, урамљене слике, дечји радови воштаним и воденим бојама, такође нуде, не само на гледање, већ може да их подиже, листа, разгледа, да се осмехује огледалу изговарајућу „Бау”, као да жели да уплаши дете с оне друге стране, док им се главе не додирну; у другој просторији се налази клавир, на коме увек свира једна васпитачица, пева дечје песмице које деца уче, прате је док цртају; урбано дете се најдуже задржава у тој просторији: игра, плеше,

врти се, цупка, лупка, не устављају је, не утишавају је, најмање је бучна од друге деце, нико не подиже прст да јој укаже да се не сме, само она зна да се не смеју бацати играчке на под, нити се гађати њима, тада се подиже мамин прст: „Но!” Тада се у мраку чује некаква лупа, шуштање, претња, ти звукови би требало да уплаше дете које бежи у мајчин загрљај, пошто зна да је погрешило, и гура главу у мајчине груди, да би се сакрило; у јаслицама тела другачије пулсирају, сажимају се, улазе једно у друго; није јој уопште досадно у том свету који је одваја од куће, мајке и оца, у њему се брзо настављају; то што почиње да бива град, што почиње да бива дете, јесте музика; воде је на музичке пробе за приредбе, констатују да ово дете има музичког дара – када одрасте похађаће музичку школу – желе да јој провере слух, отац и мајка покушавају да сазнају шта бива са дететом које има музичке склоности; једни наводе да интелигенција иде науштрб деце са бољим слухом; сада и родитељи морају да је траже у тако великој згради која се зове обданиште, пошто се она у њој врло угодно осећа, чак јој се и не иде кући; када по њу долазе родитељи, међу првим речима које је почела да изговара била је и реч тирла-тирла; родитељи су на све начине покушавали да одгонетну значење те речи, али ни васпитачице нису знале њено значење, све док једног дана, при повратку кући, девојчица није одвукла маму до свечане сале, у којој се налазио велики концертни клавир, када га је угледала, отргла се из маминих руку и потрчала ка клавиру, нежно је притиснула неколико дирки и са одушевљењем узвикнула: „Тирла-тирла”.

Нову зграду обданишта је, након годину дана, посетила екипа новинара листа *Базар*; сунчан дан, померање светла преко лица деце, и тих жена које их васпитавају, Скадарском улицом су куће офарбане различитим бојама, наспрам детета које се игра у песку престају да их интересују осунчане улице; праве репортажу о новом објекту; једна девојчица густе коврцаве косе у црвеном скафандеру се играла у песку; њој је појава новинара сусрет са блиским лицима (научила је да су јој сва лица која сусреће блиска), нимало се не устручава, смеши се док је фотографишу; девојчица не зна шта фоторепортери раде, осмехује се, али и даље безбрижно пуни кантицу песком, и поново је исипа на другу страну, преко руке, наравно – у следећем броју часописа објављена је фотографија детета које се игра у песку.

У пролеће њена мајка жури да би преузела своје дете из обданишта; са посла, враћајући се аутобусом, пролази поред гробља што је увек сневесели, тако да воли да гледа у супротан прозор од оног који пролази поред споменика, али заборави на коју страну би требало да буде окренута, док путује ка граду, тако да јој је

потребно прилично времена да се смири; на пролеће сунце је блештеће, искоса пада на кровове, дан је топао али то неће осетити пошто време проводи у канцеларији, а сада када се враћа већ је захладело, ако је у предузећу оденута у тамну хаљину, када се враћа с посла на брзину облачи хаљину светле боје, коју назива излетничком, надајући се да боја делује на њено дете; да не жури волела би да тумара улицама; прелепо је базати у смирај дана познатим тротоарима, али она може само да чезне за временом када ће моћи без журбе да се креће; неке мајке вуку децу за руке ка кућама, уморно је гледају а да је не виде, друге су безбрижне, извеле су децу да се играју, понекад се чује њихов појачани алт; мајка је бесна пошто мисли да, ето, људи могу да живе спокојно без обзира на децу, имају кућне помоћнице, а она, ето, свакодневно, па и сада када је леп дан, жури у обданиште, а новине афирмишу друштво које се стара о деци:

„Зашто си дошла тако рано?“, гласи наслов интервјуа у дневном листу *Базар* који је девојчица дала новинару са непуних пет година. Наслов је проистекао из девојчичине одушевљености васпитачима, занимљивим играма и интересантно проведеним временом у обданишту. Овим питањем је дочекивала мајку која је долазила по њу у касним поподневним часовима; није желела да се растаје од својих другара и игара у којима су уживали. Новинара је одушевила својим раскошним гласом певајући песме које је увежбала за предстојећу приредбу, рецитовала песмице на енглеском и заједно са другарима одиграла неколико плесних тачака. На питање новинара да ли јој се допада храна коју служе у обданишту, девојчица је одговорила да воли све да једе, али пасуљ највише. Објаснила је да је најсрећнија када за ручак добије порцију пасуља, али да се потом растужи, јер зна да ће за ужину уследити јабука. Знала је да после ужине неће ићи у двориште, да се игра са осталом децом, јер ће мајку дочекати у трпезарији са тек начетим воћем; девојчица седи на столици, чека мајку, полако једе јабуку, на којој остају ожиљци од малих детињих зуба, а она гризе полако пошто се увек љути док чека мајку; често је јабука само неколико пута загризана, а понекад девојчица жури да што више отме од плода док не стигне њена мајка; у кухињи још одјекује лупа тањира, чују се гласови, ходником се шири мирис чаја и наполитанки; дете већ зна да ће је мајка пребацити преко руке, у журби је носећи просторијама вртића, вући је да хода градом до аутобуске станице, иако ће оно кењкати зашто је стигла тако рано, зашто журе; у згради мајка је отварала сандуче и узимала пошту; док се распрема баца писма на сто; муж стиже касније, он је директор производње; док одлаже одећу прича да је још јуче водио полемику са чуварем:

„Када ће добити стан? Има троје деце. Жена му није упошљена”, а данас – пошто га је ухватио да је пијан на послу – мањи је од макова зрна, чак је добио жељу да се исповеда, те је причао како је морао да напусти село пошто није могао да се ожени, јер која девојка ће узети сељака; завршавао је ванредно школе, курсеве, догурао до чувара, и ето, изродио децу, сада је високо на ранг-листи за стан; није могао ништа да му каже, више се сажалио на њега него што га је критиковао, једино му је систем био крив пошто је омогућио радницима да у градовима добијају станове, да се бахато понашају, да он ипак прелази преко тога што је радник пијан; додуше јуче га је питао зашто није остао селу, да тамо нешто добије; е, тамо се ништа не добија, тамо се зна чије је шта; затим гледа писма на столу, два која су за његову жену ставља на њено узглавље, адресирано на њега ставља у џеп; дете се већ повукло у свој кутак, започиње игру ређајући коцкице. Свакодневност, коју ће дете схватити касније, убија њену мајку, тако да се обрадује писму; пише јој школски другар – њена пубертетска љубав, који није изабрао телефон већ је одлучио да јој се јави писмом. Муж узима њену сукњу коју је пребацила преко столице и ставља је на кревет, затим односи столицу у кухињу. Док чита писмо моли га да из торбе извади замрзлу пилетину; нека се одмрзава док се они одмарају. Орасположи је сећање школског друга на професора математике, када им је на крају године гледао лица, чудећи се како се мењају и окрепљују га, затим јој пише да је озбиљно мислио на њихову љубав, иако га је она сматрала шеретом, ето, још увек се није оженио, моли је да ове године дође на десетогодишњицу матуре; нису се видели десет година, може ли да замисли толико година без драгих ликова.

„Данас, док се одмараш, не читаш књигу?”, пита је муж.

Данас ужива у времену које се зове пролажење; неосетно, свакодневно, из пролећа у лето, из лета у јесен, и ево десет година је ту, од матуре, зажели да погледа фотографије, али прену је мирис загорелог шећера, и пита мужа шта кува, зашто је данас тако раздраган, те се не скраси у фотељи и узме новине у руке; за тренутак баца поглед на дете које у углу ређа коцкице, осећа топлину од дететове безбрижности, и оно ће брзо одрасти, мајка скоро да једва чека, мислећи... када одрасте дете време ће трошити старајући се само о себи. Зар ће то дете, што даје интервју за новине, икада моћи да се стара само о себи, да ли ће бити отпорна када мајке тако мало доје децу, а она је баш хтела али није имала млека; природно је најбоље, каже. Какво ли ће бити ово својеглаво дете када одрасте? Та њена коврцава коса, усне, то светло око, трамваји којима ће се кретати, све се то меша у њеној свести, са гласовима њене мајке,

затим свекра који се пита како ће га наследити његов син, шта ће смети да му остави да руководи? Ето, његов син сада руководи фабриком, а његов отац... давно је нестао:

зар је потребно човек тога да се сећа,^{Link3}

ово дете се игра поред кишобрана:

црвене је боје,

оставила је писмо,

узалудно је писати!

како је рашчупана коса њеног мужа,

пита се: да ли да се тушира или да одспава?

чији је то глас на ТВ-у? пита;

намешта сукњу, желела је вечерас да оде у позориште, али не може да се сети шта је на репертоару. Да ли може да нађе карту? Не би хтела неку класичну представу. Има ли уопште експеримента? Шта јој је данас? Можда ово писмо? Мало би требало одспавати, сачекати вече, у соби, са тим гласом који познаје и не може да се сети чији је; пролази дан, затим ће доћи ноћ.³

Стратегије

Link1: Споменик позној модерни

Бог је ипак мало,
недовољно је имати само бога.

Лајбниц

Ако обрачун са модерном књижевношћу није очигледан као што је случај с краја модерне у архитектури, на овим фотографијама

³ Двадесет година касније коврцава девојчица са фотографије, Магдалена, у свом дому је угостила другарицу са студија; почињало је лето, време за испите, девојке су збуњене, јунски рок је тако важан. Уз кафицу су разгледале албум са фотографијама урбане девојке, Магдалене, сада студенткиње, и одједном, угледавши фотографију девојчице у црвеном скафандеру, објављену некада у листу *Базар*... гошћа је изненађена.

Посматра другарицу поред себе.

Објашњава: иста фотографија налази се налепљена на ормару у њеној соби, у „Студењаку”.

Pruitt-Igoe, Сент Луис, Мисури, 15. 07. 1972. у 15,32 часова.
„Смрт” модерне архитектуре

Постмодерна архитектура: Pruitt-Igoe, Сент Луис, Мисури.
Pruitt-Igoe је велики урбани пројект станоградње започет 1954. године у америчком граду Сент Луису. Животни услови у Pruitt-Igoe убрзо су почели да опадају након његовог завршетка 1956. До краја шездесетих година 20. века, комплекс је постао међународно познат по свом сиромаштву, криминалу и сегрегацији. Његове 33 зграде су срушене експлозивом средином седамдесетих, а пројекат је постао икона неуспеха урбане обнове и политике јавног планирања.

Комплекс је пројектовао архитекта Минору Ламасаки, који је такође пројектовао куле Светског трговинског центра и главни терминал Lambert-St. Louis International Airport.

онда се књижевна постмодерна може антидатирати. У српској књижевности, где се ствари релативизују, може се почети од Стерије, Кодера и Вука (а може се почети и од Одисеје), па их назвати претходницима или првим постмодернистима.

Али ако ставимо граничник, рецимо Кишову књигу *Час анализи*? (Или почетак полемике. Новембар 76.) Обрачун с краја модерне⁴, што се назива и високом модерном, позном модерном или ултрамодерном, онда ће се ситуација променити.

Сукоб у позној модерни можда није инициран због краја модерне, али он може бити и такав.

Ипак, бранити се, оспоравати, нападати, изискује велики напор.

Често је обрачун са другима обрачун и са самим собом, и својим схватањем. *Не може се изражити одговор на питања, а да се њему и сами не изложимо. Не може се испитивати један „садржај”, а да он и нас саме не испита. Огољавање?* – неутралише агресивност високе модерне, разоткрива се висока модерна.

После преиспитивања куда кренути? Овде није у питању решење већ завршавање; крај модерне.

Узмимо да свест о постмодерни долази касније.⁵ Сада кад постмодернизам постоји, требало би да схватимо да су га давно створена дела најавила, иако су ствараоци мислили да стварају

⁴ Високи модернизам је широко отворен за разне уметничке и митолошке традиције, он је отишао далеко од пуризма раног модернизма – авангарде, који је покушао да своју естетику сведе на један поступак или крут систем поступака. Историјска карактеристичност, реалистички психологизам, митолошка условност, параболичност, ток свести, онеобичавање, гротеска, симболика, игра алузија и цитата – све ово улази у стилску палету узвишеног модернизма. Па ипак, без обзира на стилски еклектизам, он остаје озбиљна и, у извесном смислу, елитистичка уметност, која поставља себи моралне, психолошке и религиозне задатке, те рачуна са стручно оспособљеним читаоцем, који би могао да схвати његов компликовани језик.

⁵ Разлика између високе модерне и постмодерне:

...али јасно је да Лиотар у својим текстовима наставља да брка постмодернизам са најновијим авангардизмом, тј. са позним модернизмом. Срамота је што први филозоф постмодернизма прави тако фундаменталну грешку.

То, међутим, није изненађујуће јер та „грешка” има веома дуг педигре – педигре старији од дела Ихаба Хасана, на које се Лиотар ослања у огромном делу свог културног материјала. Тако долазимо до „кризне тачке” (да употребимо један од његових концепата легитимизације): да ли да наставимо да користимо реч постмодерно тако да она обухвата два супротна значења и традиције које се разилазе. Било би буквално бесмислено настављати ту језичку збрку. Штавише, усудио бих се да тврдим да значења и дефиниције које предлажем – дихотомија позног модернизма и постмодернизма – добијају на значају управо у оној мери у којој се користе заједно, јер расветљавају супротне намере, уметничке традиције и архитектуре које су суштински супротстављене једна другој. Пошто је Лиотар филозоф и социолог знања а не историчар или критичар тих трендова у култури, није довољно осетљив на њихове различитости.

нешто друго, у другом времену, у другим епохама; са закашњењем смо схватили оно што нису творци.

Link2: Онда када се књижевност учини (савршеном) завршеном, она се отвара (наставља) новим; не ишчезава (мада се чини да ће ишчезнути) већ се враћа у своју свеобухватност; на нама је да је ишчитамо: та свеобухватност пројектује једну целовитост; све-присутност осветлити после смрти добија осећање заводљивости, извлачење из понора, дакле, овде ме занима свеобухватност историје, књижевности, наравије.

Link3: Меморија? Једино што постаје корисна да нема одбаченог; оно је само терет у меморији; мртво не може одлучивати о себи; оно је ту и тиме се звршава; живо настањујемо у традицији – повод може бити случајна претрага; оно што се не може обрисати укорењено је – може се само уништити цео систем, а такво уништење је митско.